

Somut Kültürel Miras Alanlarında Takip, İzleme, Tespit, Müdahale Konularına İlişkin Bibliyometrik Analiz

Rabia Seher Çerkez¹, Hicran Hanım Halaç²

Öz

İnsanoğlu; yaşadığı dönemi sosyal yapısıyla, ekonomisiyle, teknolojiyle, sanatıyla etkilemekte ve kendi kültürünü oluşturmaktadır. İnsanların barınma ihtiyaçları da bu kültür çevresinde oluşmakta ve dönem içi modernizm bu kültür çevresinde korunmaktadır. Bu çalışma, kültürel miras alanlarının sürekliliğini sağlamaya kaynaklık eden tezlerin, bibliyometrik analizler ile sayısal verilere aktarılması ve sayısal veriler ışığında bu alan üzerinde yapılacak araştırmalarda ön bilgi oluşturması amaçlanmaktadır. Bibliyometrik analiz ile bölgesel takip sistemini oluşturmada kullanılacak yöntemlerin belirlenmesini, örneklem alan ilinin veya ülkesinin belirlenmesini, anahtar kelime sıklığının belirlenmesini kapsamaktadır. Kültürel miras alanlarında tarihi yapıyı ifade edebilmek için "tarihi yapı, tarihi doku, kültürel miras, mimari miras, tarihi alan, tarihi çevre" olmak üzere 6 ana anahtar kelime grubu belirlenmiştir ve bu anahtar kelime grupları "izleme, takip, müdahale, tespit" kelimeleri ile sınırlandırılarak araştırma alanı daraltılmıştır. Tarama sonucunda bu araştırma ile yakın ilişkisi olmayan çalışmalar ve yinelenenler çıkarılarak 466 teze ulaşılmıştır. 466 Tez içerisinde araştırma alanı olarak en çok İstanbul ili tercih edilmiş ve bu alan hakkında en çok tez 2019 yılında yayımlanmıştır. En fazla tekrarlanan anahtar kelimenin "koruma" olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle araştırmaya ve takibe en çok ihtiyaç duyulan ilin İstanbul olması, korunmaya değer yapıların fazla olduğunu göstermekle beraber aynı hassasiyetin her ilde gösterilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Bu araştırma gelecekte kültürel miras alanında sistematik koruma yaklaşımının oluşturulmasına zemin hazırlayacaktır. Sistematik koruma yaklaşımı ile yapı sürekli takip edilecek ve yapıya zamanında müdahaleler yapılarak yapının onarımı ve korunumu kolaylaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet Yönetimi, İzleme, Kültürel Miras, Müdahale, Takip, Tespit

Bibliometric Analysis of Tracking, Monitoring, Detection and Intervention in Cultural Heritage Sites

Abstract

Mankind affects the period he lives in with its social structure, economy, technology and art and creates his own culture. People's shelter needs are also formed in this cultural environment and the modernism of the period is preserved in this cultural environment. This study aims to transfer the theses that are the source of ensuring the continuity of cultural heritage sites to numerical data through bibliometric analysis and to provide preliminary information for research to be conducted on this field in the light of numerical data. It includes determining the methods to be used in creating a regional tracking system with bibliometric analysis, determining the province or country of the sampling area, and determining the keyword frequency. In order to express the historical built environment in cultural heritage areas, 6 main keyword

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Eskişehir Teknik Üni., Lisansüstü Eğitim Enst., Restorasyon ABD, Mimari Koruma Bilim Dalı, Eskişehir İlgili Yazar e-posta / Corresponding author e-mail: sehercerkez@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-4635-4413

² Eskişehir Teknik Üni., Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı, Mimari Koruma Bilim Dalı, Eskişehir e-posta: hhhalaç@eskisehir.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-8046-9914

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article

Çerkez, R. S. ve Halaç, H. H., (2024). Somut Kültürel Miras Alanlarında Takip, İzleme, Tespit, Müdahale Konularına İlişkin Bibliyometrik Analiz. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 256-278.

groups have been determined: "historical structure, historical texture, cultural heritage, architectural heritage, historical area, historical environment" and these keyword groups are "monitoring, tracking, intervention, detection". The research area was narrowed by limiting the word. As a result of the scanning, 466 theses were reached by removing studies and duplications that were not closely related to this research. Among 466 theses, Istanbul was the most preferred research area, and the most theses on this field were published in 2019. It was determined that the most repeated keyword was "protection". Based on this, the fact that Istanbul is the city that needs research and follow-up the most shows that there are many structures worth protecting, and also emphasizes that the same sensitivity should be shown in every city. This research will pave the way for the establishment of a systematic conservation approach in the field of cultural heritage in the future. With a systematic conservation approach, the structure will be constantly monitored, and timely interventions will be made to the structure, making the repair and preservation of the structure easier.

Keywords: Cultural Heritage, Detection, Disaster Management, Follow-up, Intervention, Tracing

1. GİRİŞ

Dünya, insanlar ile var olup onlar ile değişen bir sürece tabi olmaktadır. Bu süreçte yaşanan her türlü değişim, Dünya'nın içinde var olanı etkilemekte ve yenilemektedir. Dünya çapında yaşanan olaylarla birlikte taşınan kültür, aynı zamanda disiplinler arası ilişkiye zemin hazırlamaktadır (Çağlayan vd., 2022). Disiplinler arası etkileşimde olan kültür, toplumsal yaşam biçimleri, inançlar, sanatsal, bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde şekillenmektedir (Çelebi vd., 2020). Bu süreçte insanoğlu dönemseller var olup yerini başkalarına devrettikçe kültür, miras olarak aktarılmaktadır. Her aktarım, dönemin benliğini ve fikrini kültürel varlık ile çakıştırmakta ve her yenilenişte devamlılığını sağlamaktadır. Can (2009), kültürel varlığı; geçmişten miras kalan, geleceğe taşınmak istenen, fiziki bir varlığı olan ve insanlar tarafından yapılmış çeşitli yapıtlar ile bir topluma ait değerler bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu değerler bütünü içinde sürekli bir değişim halinde olan kültür, somut ve soyut öğelerle birlikte taşınmaktadır. Somut öğeler ile aktarılan kültür, insanlığın var olduğu dönemin kanıtını oluşturduğu gibi bu çalışmanın da kapsamını belirlemektedir. Her bir toprak parçası, bu kanıtlar sayesinde geçmişiyile ve mirasıyla var olmaktadır. Bu değerlerin zarar görmesi veya tamamen yok olması durumunda toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel değerler olumsuz etkilenmektedir (Özkaraca ve Halaç, 2022).

Somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapılar, sahip oldukları benzersiz özellikleri ile insanlığın kanıtı olarak korunmalı ve geleceğe aktarılmalıdır (Bogenç ve Sabaz, 2019). Bu korunumun sağlanabilmesi için 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü ile koruma yaklaşımı özümsemiş, UNESCO ile ICCROM, ICOMOS ve Avrupa Konseyi'nin uzun uğraşları sonucu koruma anlayışındaki gelişme 1980'li yıllardan sonra hızlanmıştır. 1980'li yıllardan sonra koruma anlayışının fiziksel boyutunun yanında sosyal, ekonomik, toplumsal boyutu da önem kazanmıştır (Karpuz, 2009). Tek taraflı ve bireysel korumadan ziyade herkesçe kabul edilen yargılarla toplumsal koruma yaklaşımları benimsenmiştir. Somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapılar da koruma bilinci, UNESCO, ICOMOS, ICCROM gibi yaşatılması ve geleceğe aktarılmasında etkili olan uluslararası örgütlerin birlikte çalışmaları ile sağlanmıştır (Halaç ve Bademci, 2021). Ulusal ve uluslararası örgütler sayesinde koruma yaklaşımının benimsenmesiyle beraber disiplinler arası kurum ve kuruluşların koordinasyonlu bir şekilde ilerlemesi, uygulanacak yöntem ve tekniklerin belirlenmesi yapının korunumunu etkilemektedir. Kahraman (2022), geleneksel ve fiziksel tekniklerle beraber 3D görselleştirme yoluyla da tehlike altında kalan somut kültürel miras öğelerinin korunabildiğine dikkat çekmektedir. 3D ile dijitalleştirilen kültürel miras öğesi, geleneksel ve fiziksel yöntemlerle birlikte dünyanın birçok yerinden akademisyenlerin derinlemesine araştırma yapmalarına olanak sağlamaktadır. Böylesi uygulama yöntemlerinin var olması farklı çalışma alanlarında kullanılacak alt yapının oluştuğunu göstermektedir.

Koruma bilinci ile sorumluluk geniş bir alana yayılmakta ve daha fazla çabayla tarihi yapılar günümüzde varlığını sürdürebilmektedir. Aynı zamanda bu bilinçlenme ile koruma yaklaşımı, yeni bir takip sisteminin oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Oluşturulabilecek bölgesel takip sistemi ile belli periyodlar doğrultusunda kontrol edilen tarihi yapıda hasar durumu daha aza indirilecek ve kısa sürede yapılan müdahaleler ile yapı korunumunda geç kalınmayacaktır. Takibe alınan tarihi yapı, ansızın gerçekleşebilecek felaketselere de maruz kalabilmektedir. Bunun için etkin planlama süreci yönetilmelidir. Planlama süreci, mirasın değerlendirildiği çoklu katmanları ve miras alanlarının karşılaştığı çeşitli sorunları ayırmayı, öncelikleri belirlemeyi, kararları açıklamayı ve gerekçelendirmeyi ve son olarak kararların sonuçlarının sürdürülebilir olmasını sağlamayı mümkün kılmaktadır (Paolini,2012). Özellikle Afet sonrası ortamda, tarihi ve kültürel kaynakların durumunu mümkün olan en kısa sürede belgelemek hayati önem taşımaktadır. Bu belgeleme, mülkü stabilize etmek, korumak ve restorasyon planlarını netleştirmek için gerekmektedir. (Kimmelman, 1998). Müdahale yöntemlerinin belirlenmesi hızlıca uygulamaya geçirecek ve geri dönülmez kayıpları önleyecektir.

Çalışmada, bölgesel takip sistemi üzerine yapılan tezleri inceleyerek bibliyotik analizinin yapılması ve sayısal verilere aktarılarak bu alan üzerinde yapılacak araştırmalarda kaynaklık etmesi amaçlanmaktadır. Örneğin “Öz-Kontrol Üzerine Bibliyometrik Analiz”, “Dinleme Konusunda Yapılan Eğitim Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi”, “Tarım Turizmi Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi” gibi bir çok konu ve alan üzerinden farklı bibliyometrik analizler yapılsa da literatür taraması ile bu çalışmanın alanında tek olduğuna ulaşılmıştır. Bu çalışma, tarihi yapı üzerinde araştırma yapan veya yapacak olan araştırmacıya, yazara, akademisyene istatistiksel veriler oluşturması için sayısal bilgilere ulaşacağı kaynak olacaktır. Bibliyotik analiz, bölgesel takip sistemini oluşturmada kullanılan yöntemlerin belirlenmesini, örneklem alan ili ve ülkesinin belirlenmesini, araştırma türüne karar verilmesini ve çalışmayı ifade etmekte doğru anahtar kelimelerin bulunmasını kapsamaktadır. Bu çalışmada, tarihi yapıyı çevreyi ifade etmek için “tarihi yapı, tarihi doku, kültürel miras, mimari miras, tarihi alan, tarihi çevre” olmak üzere 6 ana anahtar kelime grubu belirlenmiştir ve bu anahtar kelime grupları “izleme, takip, müdahale, tespit” kelimeleri ile sınırlandırılmıştır. Sınırlandırılan tezlerin analiz kriterleri artırılarak içerik analizleri oluşturulmuş ve detaylandırılmıştır. Detaylandırılan analizler ile beraber grafikler oluşturulmuştur. Grafikler doğrultusunda çıkarımlar yapılarak çalışmanın amacı doğrultusunda bulgular elde edilmiştir. Çalışma, tarihi yapı korunumunun sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik yapılan bölgesel takip sisteminin oluşturulmasında kaynaklık edecek sayısal verileri ortaya koymuştur.

2.KAVRAMSAL KELİMELER

2.1. İzleme/Takip

Somut kültürel miras öğeleri, doğal etkenler ya da insan kaynaklı afet riskleri nedeniyle yok olma durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapının geleceğe aktarılması için yapı takibe alınmalı ve yapının süreci izlenmelidir. Aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla birlikte sürdürülebilirlik, somut kültürel varlığı doğrudan etkilemektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanması adına da tarihi yapının izlenmesi ve sürecin düzenli bir şekilde devam ettirilmesi gerekmektedir (Gündoğdu, 2019). Bu izleme uzmanlar tarafından yapılmalı ve bu izleme süreci teknik ekipmanlarla desteklenmelidir. Destek elemanları kullanılarak kültürel varlığın 3B taramasının yapılması ve stabilizasyonun sağlanması kültürel varlığın sürekli olarak izlenmesine olanak tanıyacaktır (URL 1).

Kültürel miras yargılarının muhafaza edilmesi, yönetilmesi, izlenmesi ve takip edilmesine yönelik oluşturulan yönetsel olaylar neticesinde müdahalenin gecikmesi somut kültürel varlığın korunumunu riske sokmaktadır (URL 1). Yönetsel olayların riske düşürdüğü somut kültürel miras öğeleri, fiziksel olarak çevreleriyle doğrudan ilişkilidir. Çevreyle doğrudan etkilenen somut

kültürel varlığın sürdürülebilirliği yöneticiler ile sosyal açıdan, ilgili politikalar ile ekonomik açıdan etkilenmektedirler. Bu etkilerin somut kültürel varlığa yararı olacak şekilde yönlendirilmesi karar alma sürecini kolaylaştıran bir aşamadır ve bu aşamada paydaşların üstlendiği rol çok önemlidir (Korumaz, 2015). Bir bölgeye ait olan somut kültürel varlığın devamlılığı için sivil veya kamuda çalışan tüm kişi ve kamu kuruluşların arasındaki koordinasyonun oluşturulması ciddi önem taşımaktadır. Koruma yaklaşımı, geleneksel tutumdan farklı olarak yerel ve sivilin bir arada çalışmasına olanak tanımada, görev ve sorumlulukları vermede, kültürel varlığın sadece güncel durumu ile değil, geleceğe yönelik durumu ile de ilgilenmektedir. Koruma yaklaşımı ile takibe alınan somut kültür varlıklarının durumları, belirli aralıklarla rapor edilmelidir (Karpuz, 2009). Belirli aralıklarla raporlanan somut kültür varlığının izlenmesi ve takibinin sürekli yapılması ile tarihi yapının kentsel mekanla birlikte korunması sistematik ve programlı çalışmalar ile sağlanmış olacaktır. Bu sebepten ötürü aktif olan kurum ve kuruluşların, programın belirlenmesinde, kentin gelişmesinde etkili olacak kararların alınmasında yetkili kişi olduklarından kente ait her türlü veriyi inceleyip tüm bilgileri en doğru şekilde kullanmaları gerekmektedir (Yüzseven, 2010). Bu bilgiler ışığında yapının izlenmesi kolaylaşacak ve müdahale kararlarının alınabilmesi adına doğru tespitler yapılmış olacaktır.

2.2. Tespit

Kültürel miras alanları, tanımı ve içerdikleri ile tarihi süreç içinde değişerek ve genişleyerek günümüze kadar gelen bir olgudur. Koruma kavramının var olma sürecinin başlarında sadece önemli tarihi yapıları içine alan somut kültürel miras öğeleri; süreçle beraber sivil yapıları, kentsel ve kırsal alanları da bünyesine katarak genişlemiştir (Korumaz, 2015). Araştırmada kavramsal genişlik içinde var olan kültürel varlığın ilk halkasını oluşturan tarihi yapılar ele alınmıştır. Bir uygarlığın tarihini yansıtan somut kültürel varlıklar; zamanla yangınlar, savaşlar, depremler, seller gibi doğal afetlerle ya da insan eliyle zarar görmekte ve bundan dolayı yok olmaktadır. Zarara uğrayan bu tarihi yapıların muhafaza edilmesinde bazı açmazlar oluşmaktadır. Bu açmazların belirlenmesi ve çözüme dair müdahale kararlarının oluşturulması, koruma uygulamalarının başlıca amacıdır (Kesepara, 2015). Bu hususta yetkili kurum ve kuruluşların tarihi çevrenin sürdürülebilirliğine dair ivedi bir şekilde karar üretmeleri ve bu karar doğrultusunda harekete geçmeleri gerekmektedir (Yüzseven, 2010). Özellikle tarihi çevrede oluşan felaketlerde somut kültür varlığını muhafaza etme sürecinde oluşacak risklerin doğru yönetilmesi gerekmektedir (Gündoğdu, 2019). Uluslararası düzeyde bakıldığında 2008 yılında, Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, daha iyi iş birliğini içerisinde olmak, ulusal ekiplerle daha koordineli iletişim sağlamak, felaketler öncesi ve sonrası eylemler için ortak bir yaklaşım geliştirmek için "Kriz Sonrası Değerlendirmeler ve Toparlanma Planlaması" üzerine ortak bildiri yayınladı. Bu bildiri iki aşamada uygulamaya geçti. Afet Sonrası İhtiyaç Değerlendirmesi (PDNA) ve Kurtarma ve Barış İnşası Değerlendirmesi (RPBA) (Garcia, 2021).

Bu durumu örneklemek gerekirse 2016 yılı haziran ayında mevsim dışı şiddetli yağışlar, Şili Talca kentinin büyük bölümünde taşkınlara neden oldu. Su borularının yetersizliği sebebiyle, Universidad de Talca'ya ait bir binanın bodrum katında eski el yazmaları ile orijinal müzik notalarından oluşan önemli bir koleksiyon bulunmaktaydı. Şiddetli yağışlar sonucunda bu bodrum katı sular altında kaldı. Alt raflarda ve yerdeki kutuların içinde duran tüm kitaplar ve el yazmaları ıslandı. Yaklaşık 5000 kitap ve el yazması zemini kaplayan yağmur sularından etkilendi. Tespiti gerçekleştirildikten sonra acil müdahale kararı alınan yapıda öncelikle bodrum katını basan sular dışarıya pompalandı. Zemin mümkün olan en kısa sürede kurutuldu. Çok sayıda eser etkilendiği için, eserlerin düzgün bir şekilde kurutulması gerçekleşene kadar dondurulmalarına karar verildi. Eserler ne kadar ıslandığına göre önceliklendirildi, kurutulacaklar ve dondurulacaklar olarak ayrıldı (ICCRUM, 2018). Böylelikle erken alınan müdahale kararı ile geri dönülmez hatalar yapılmadan eserler kurtarılmış oldu.

Araştırma, tarihi çevrenin korunmasına yönelik izleme ve takip sisteminin oluşturulmasına zemin hazırlayacak ve bu izleme yöntemiyle hasar tespitinin hızlandırılmasına yönelik adım atılacaktır. Tarihi çevrenin korunmasına yönelik izleme ve takip sisteminin uluslararası örneklerinden biri olan Hollanda ve Belçika'da bulunan Monumen-tenwacht kuruluşları, sivil toplum örgütleridir. Bu kurulan örgütlerin amacı, tarihi yapı ya da tarihi alanların düzenli olarak izlenmesi ve izlenme sonrasında tarihi yapının gerektirdiği acil onarımlar hakkında bilgiler içeren bir raporun verilmesidir. 1973 yılında Hollanda'da ve 1991 yılında Belçika'da kurulan Monumentenwacht (anıt izleme) örgütlerinin oluşturduğu takip sistemi, sonraki yıllarda farklı ülkelerde denenmiştir. Bu ülkelerden bazıları;

- Danimarka: Mayıs 2000'de kurulan Danimarka Anıt İzleme Örgütü'dür. Danimarka'daki koruma çalışmalarına ön safhada yer alan, Raadvad Bygningsbe-varing (Kuzey Avrupa Mimari Koruma ve Zanaat Merkezi) bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur.

- Almanya: Anıtların ve tarihi yapıların izlenmesi için hizmet veren bağımsız organizasyonlar, BAUDID altında toplanarak bölgesel tarihi yapıların izlenmesini devam ettirmekte ve raporlamaktadır.

-Macaristan: Hollanda'daki modeli temel alarak 2006 yılında kurulan MaMég Vakfı (Macaristan Anıt ve Yapı Bakım Ağı Vakfı), Macaristan'ın belirli bir bölgesinde belirli aralıklarla sadece denetlemeleri üstlenen teknik elemanlar ile rapor hazırlayan ve herhangi bir onarım işi üstlenmeyen bir sivil toplum örgütüdür (Pekmezci,2018).

İzleme ve takip sisteminde, teknolojik yöntemler ile sayısal veriler oluşmakta ve oluşturulan bu sayısal verilerin de bölge bilgi sistemine aktarılması gerekmektedir. Aktarılan sayısal veriler ile tarihi çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için yetkili kurumların ortak kullanabileceği bir karar destek sistemi de oluşturulmuş olacaktır (Yüzseven, 2010). Birlikçiler ve kurumlar arası iletişim eksikliği, bilginin fazla oluşu, bilgiye ulaşım, proje değerlendirmede doğru yöntemin bulunamaması gibi sebepler yanlış kararların verilmesine neden olmaktadır. Son yıllarda hızlıca büyüyen bilgi ve bilişim teknolojileri; kültürel miras alanında belgeleme, inceleme, veri yönetimi, veri paylaşımı alanlarında yarar sağlayarak karmaşık sorunların çözüme ulaşmasında ve karar almada yardımcı olmaktadır. Karar destek sistemleri; kültürel varlık için karar alma aşamasında değerlendirme araçları olarak kullanılmakta ve somut kültürel miras öğeleri ile ilgili tüm teknik bilgileri, teknolojik gelişmeler ile farklı paydaşları ortak bir alanda birleştirerek karar vermeyi hızlandırmaktadır (Güleç Korumaz, 2015). Ayrıca tarihi yapılarda yapılacak olan ve karar vermeyi kolaylaştıran bozulma analizleri, müdahale kararlarının alınmasında önemli rol üstlenmektedir. Bu sebepten ötürü bozulmalara neden olan unsurların doğru belirlenmesi, yapıların muhafaza edilmesinde uygulanacak süreçler için önemli bir girdiye zemin hazırlamaktadır (Kesepara, 2015).

2.3. Müdahale

Halkın geçmişini anlatan, bugününü yaşatan, geleceğini şekillendiren kültür; yapılar üzerinde her zaman iz bırakmıştır ve iz bırakmaya devam edecektir. Geçmişin modern, bugünün tarihi yapıları kültür mirasımızın en büyük yapı taşı oluşturmaktadır. Tarihi dokudaki tüm değerlerin geleceğe aktarılması ise koruma ile sağlanabilmektedir. Somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapıların korunmasına yönelik birçok adım atılmış olmasına rağmen risk yönetimi planlamasına dair yapılan çalışmaların yeterli olmadığını dile getiren Lattig (2012), risk yönetimini, ileri planlanma, acil durum müdahalesi ve afet sonrası onarım olarak üç aşamada incelenmesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır (Lattig, 2012). Bununla birlikte sosyal yapıda değişikliklerin yapılması, bakımsız kalması, yapıların sahip olduğu kimliğe ters düşecek bilinçsiz kullanımları ya da kullanımla beraber yapıya, yapı değerleri ile bağdaşmayan müdahaleler getirmesi gibi birçok etken de kültürel miras alanlarını zarara uğratmaktadır (Yıldırım, 2019; Kesepara, 2015). Kültürel miras alanlarının zarara uğramasıyla kaybedilen değerler için sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi kayıpların risk yönetimi oluşması adına atılan adımlar yetersiz kalmaktadır (Yıldırım, 2019). Böylesi kayıpların önlenmesine ve yapının korunmasına yönelik afet yönetim sistemi oluşturulmalıdır. Ulusal en küçük idari yönetimden uluslararası düzeye

ulaşan, risk ve kriz yönetim süreçlerinin birlikte planlanması ve uygulanmasını kapsayan kavrama “Afet Yönetim Sistemi” denilmektedir. Bu sistem aniden oluşan riskin sebep olacağı kayıpları en aza indirmek için gerekli ön hazırlıkları yapma, risk altındaki öğeleri muhafaza etme ve gerekli olduğu taktirde müdahale etme, tehlike anında ve sonrasında harekete geçme ve iyileştirme çalışmalarını içermektedir (Zıvrallı ve Cabbar, 2015).

ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Araştırma Merkezi) 2011 yılında, risklerin gerçekleştiği zamanlarda “Kültürel Mirasa İlk Yardım Uluslararası Kurslarını (FAC)” oluşturması afet yönetim sistemine örnek olarak gösterilmektedir. Roma ve Amsterdam'da düzenlenen bu kurslarda; katılımcıların karmaşık acil durumları değerlendirme ve müdahale etme becerilerini geliştirmek, acil durum olaylarında liderlik becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olmak, kültürel miras varlığına yönelik risklerin etkisini azaltma becerisine sahip olmak amaçlanmaktadır. Eğitim multidisipliner ve etkileşimlidir (Almagro Vidal vd., 2015). Bu eğitimler aynı zamanda kayıt ve yorumlama süreçlerinin karmaşıklığını gidermek için yeterli bilgi, beceri ve farkındalığa sahip bireylerin yetiştirilmesine de olanak tanır (ICOMOS, 1996). Eğitimi almış ve bilgi toplamada beceri sahibi olmuş görevliler tarafınca tarihi yapının yapım tarihine, yapıyı yaptıran ve yapan şahsiyetlere, şahsiyetlerin yapıya farklı zamanlarda uyguladığı müdahale yöntemlerine vb. doğru bilgiye ulaşmak gereklidir. Çünkü en iyi müdahale yönteminin tespiti için tarihi belgelerin ve arşiv belgelerinin ciddi araştırılması ile doğru verilerin ortaya çıkarılması gerekmektedir (ICOMOS, 1996, Yılmaz, 2019). Ancak doğru bilgiler ışığında alınan müdahale yöntemleri ile yapının korunma sürdürülebilirliği devam edecektir.

3. YÖNTEM

Lisansüstü tezler, yapılan geniş kapsamlı araştırmalara kaynaklık eden önemli bilgi bankalarıdır. Sürekli gelişim ve değişim içerisinde olan bu kaynakların bibliyometrik yöntemlerle incelenmesi oldukça faydalıdır (Çıkrık vd., 2019). Dolayısıyla dünya genelinde sistematikleştirmeye çalışılan “somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapılarının takibi, izlenmesi, tespiti, müdahalesi ile yapı korunumu” konusunun lisansüstü tezlerdeki bibliyografik durumu bu çalışmanın araştırma konusu olmuştur.

Lisansüstü tezlerin sınırlandırılması ve konuyla ilgili tezlerin belirlenmesi için tarihi çevreye karşılık gelen “tarihi yapı, tarihi doku, kültürel miras, mimari miras, tarihi alan, tarihi çevre” 6 adet kelime grubu seçilmiştir. Kelime grupları ile sınırlandırılan çalışmada, araştırmanın amacına uygun sistematik koruma yaklaşımının oluşması, planlı adımlar doğrultusunda oluşacaktır. Bu adımlar Şekil 1’de gerekçeleri ile ifade edilmiştir.

Şekil 1. Sistematik Koruma Adımları Diyagramı

Somut Kültürel Miras Alanlarında Takip, İzleme, Tespit, Müdahale Konularına İlişkin Bibliyometrik Analiz

Şekil 1’de oluşturulan sistematik koruma adımları ile “takip, izleme, tespit, müdahale” 4 anahtar kelimeleri belirlenmiş olup çalışma alanı daraltılmıştır. “Takip, izleme, tespit, müdahale” kelimeleri ile üç aşamalı (1.aşama tarama, 2.aşama ayırma, 3.aşama seçim yapma) bir yol tercih edilmiştir (Tablo 1). Aşamalar Ulusal Tez Merkezi üzerinden gerçekleştirilmiş olup Şekil 2’de analiz için veri elde etme yöntemi sırasıyla belirtilmiştir.

1

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI
Tez Merkezi

Üye Girişi

Ana Sayfa Tarama Mevzuat İstatistikler SSS Yasal Uyarı Bize Ulaşın Yardım

Tarama terimi giriniz

Aranacak Alan İzin Durumu Tez Türü

Tez Adı Tümü Tümü

Bul

Detaylı Tarama Gelişmiş Tarama Son Eklenen Tezler

2

ARAŞTIRMACILARIN DİKKATİNE

- Ulusal Tez Merkezi hizmetlerinin tamamı internet üzerinden verilmektedir.
- Yazarlar tarafından Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin verilen tezler açık erişime sunulmaktadır.
- Yasal uyarıyı okumak için [tıklayınız](#).
- Tez Merkezi veri tabanında yayınlanma izni olmayan tezlerin basılı kopyalarına Üniversite kütüphaneleri aracılığıyla (TÜBESS üzerinden) erişebilirsiniz.
- Tez Veri Giriş Formunu doldurmak için, sisteme e-Devlet ile giriş yapmak gerekmektedir. E-Devlet girişi yapmak için [tıklayınız](#).
- 2006 yılı öncesi tezlerden erişime kapalı olanların yazarları "Tez Yayınlama İzin Belgesi"ni doldurarak tezlerini tam metin erişime açabilirler.
- İnternet sitenizi en iyi şekilde görüntüleyebilmek için Google Chrome ya da Mozilla Firefox tarayıcısını kullanmanızı öneririz.

İLETİŞİM

Adres Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi / 06539 Bilikent - Ankara

Okuyucu Hizmetleri Telefon: 0 312 290 73 81/ Faks: 0 312 290 74 53

E-posta dokuman@yok.gov.tr

Üye Girişi

Ana Sayfa Tarama Mevzuat İstatistikler SSS Yasal Uyarı Bize Ulaşın Yardım

Detaylı Tarama Gelişmiş Tarama Son Eklenen Tezler Hazırlanmakta Olan Tezler

Gelişmiş Tarama

Aranacak Kelime(ler)

KÜLTÜREL MİRAS

ve tespit

ve

Aranacak Alan

@ Tümü

@ Tümü

@ Tümü

Arama Tipi

İçinde geçsin

İçinde geçsin

Yıl

Seğiniz <=Yıl<= Seğiniz

Tez Türü

Seğiniz

İzin Durumu

Seğiniz

Enstitü

Bul Temizle

3

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI
Tez Merkezi

Üye Girişi

Ana Sayfa Tarama Mevzuat İstatistikler SSS Yasal Uyarı Bize Ulaşın Yardım

Tarama sonucunda 646 kayıt bulundu.

No	Tez No	Yazar	Yıl	Tez Adı (Orijinal/Ceviri)	Üniversite	Dil	Tez Türü	Konu
1	806992	ÖZLEM ÜNSAL	2023	Diyanet Çocuk dergisindeki edebî metinlerin somut olmayan kültürel miras öğeleri açısından incelenmesi: <i>Examination of literary texts in Diyanet Child magazine in terms of intangible cultural heritage elements</i>	Gaziantep Üniversitesi	Türkçe	Yüksek Lisans	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
2	694068	BİLAL BİLGİLİ	2021	Silahlı çatışma/savaşlar sonrasında kenttsel alanlarda kültürel mirasın korunması ve yönetimi: Beyrut ve Saraybosna deneyimleri <i>Conservation and management of cultural heritage in post-war/armed conflict urban zones: Beirut and Sarajevo experiences</i>	İstanbul Teknik Üniversitesi	Türkçe	Doktora	Mimarlık = Architecture
3	643292	HÜRSEL ÖZPEK	2020	Tarihî romanların sosyal bilgiler ile Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde kullanılması üzerine bir inceleme <i>An analysis on using historical novels to teach of the social studies, and the Republic of Turkey revolution history and Kemalism</i>	İnönü Üniversitesi	Türkçe	Yüksek Lisans	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
4	551293	BAHADIR GÜLDEN	2019	Türkçe öğretim programlarının ve Türkçe ders kitaplarının kültür aktarımı bağlamında somut olmayan kültürel miras öğeleri açısından incelenmesi <i>An analysis of Turkish curriculum and Turkish course books in terms of intangible cultural heritage elements in the context of cultural transfer</i>	Gazi Üniversitesi	Türkçe	Doktora	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
5	752197	TUŞBA ÇAKMAK	2023	Ortaokul BİLSEH öğrencilerinin somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutum ve farkındalıklarının incelenmesi <i>Investigation of attitudes and awareness levels of 'BİLSEH' secondary school students towards intangible cultural heritage</i>	Bursa Uludağ Üniversitesi	Türkçe	Yüksek Lisans	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
6	796781	SALİHA AKIN	2023	Geçmişimizin geleceğinde iklim değişikliği: Beyşehir Erefoğlu camii <i>Climate change in the future of our past: Beyşehir Erefoğlu mosque</i>	Konya Teknik Üniversitesi	Türkçe	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
7	777222	HANDE GÜRÜ	2022	Kütahya Ulu Camii ve yakın çevresi kenttsel sit alanının korunmasına yönelik tespit ve öneriler <i>Findings and recommendations for the protection of Kütahya Ulu Camii and its</i>	Eskişehir Teknik Üniversitesi	Türkçe	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture

Şekil 2. Ulusal Tez Merkezi Üzerinden Araştırma Aşamaları

Şekil 2, Adım 1 'de Ulusal Tez Merkezi "gelişmiş arama" sekmesi açılmaktadır. Adım 2'de tarihi yapıyı çevreyi ifade eden 6 adet kelime grubundan biri ilk "aranacak kelime" olarak seçilmektedir. İkinci "aranacak kelime" olarak "takip, izleme, tespit, müdahale" kelimelerinden biri seçilmektedir. Aranacak alan bölümü "tümü" olarak seçilmektedir. Tümü olarak seçilen kısım tez adını, özetini, konusunu, dizinlerini kapsayarak bir arama yapacaktır. Arama tipi "içinde geçsin" olarak seçilmektedir. Böylece seçilen iki kelime tezler içinde beraber aranacaktır. Adım 3 'te tarama sonucunda bulunan tez sayısına ulaşılmaktadır. Tez sayısı araştırma alanını sınırlandıran sayısal verileri ortaya koymaktadır. 14.10.2022 tarihinde toplanan veriler, Tablo 1'e sayısal veri olarak aktarılmıştır. Tablo 1' de araştırmanın 1. adımı olan taramada aratılan tüm kelimeler sonucunda toplam 5054 teze ulaşılmıştır.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Anahtar Kelimeler ile Sınırlandırılması Diyagramı

1.TARAMA			2.AYIRMA				3.SEÇİM YAPMA	
Tarihi Yapılı Çevre	Tarama (Tümünde "içinde geçsin" şeklinde tarandı)	Veri (Tüm)	Tarama (Tümünde "içinde geçsin" şeklinde tarandı)	Veri (Tüm)	Veri (Tüm)	Veri (Tüm)	Ayrıştırma (Çakışanların çıkarılması)	Veri (ilgisizlerin çıkarılması)
1-Tarihi Yapı	1252	5054	izleme	21	88			
2-Tarihi Doku	515			9				
3- Kültürel Miras	2165			46				
4- Mimari Miras	263			2				
5-Tarihi Alan	372			6				
6-Tarihi çevre	487			4				
1-Tarihi Yapı	1252	5054	takip	31	155			
2-Tarihi Doku	515			13				
3- Kültürel Miras	2165			70				
4- Mimari Miras	263			12				
5-Tarihi Alan	372			19				
6-Tarihi çevre	487			10				
						2348	1286	466
1-Tarihi Yapı	1252	5054	müdahale	189	606			
2-Tarihi Doku	515			75				
3-Kültürel Miras	2165			193				
4- Mimari Miras	263			51				
5-Tarihi Alan	372			27				
6-Tarihi çevre	487			71				
1-Tarihi Yapı	1252	5054	tespit	380	1499			
2-Tarihi Doku	515			164				
3- Kültürel Miras	2165			646				
4- Mimari Miras	263			104				
5-Tarihi Alan	372			82				
6-Tarihi çevre	487			123				

Araştırmanın 2. aşaması aramada tarihi yapıyı çevrenin izlenmesi konusu "tarihi yapı ve izleme", "tarihi doku ve izleme", "kültürel miras ve izleme", "mimari miras ve izleme", "tarihi alan ve izleme", "tarihi çevre ve izleme" gelişmiş arama yöntemiyle tümü (tez adı, özet, konu, dizin) şeklinde sözdizimleri kullanılarak 88 veriye ulaşılmıştır. Tarihi yapıyı çevrenin takip edilmesi konusu "tarihi yapı ve takip", "tarihi doku ve takip", "kültürel miras ve takip", "mimari miras ve takip", "tarihi alan ve takip", "tarihi çevre ve takip" gelişmiş arama yöntemiyle tümü (tez adı, özet, konu, dizin) şeklinde sözdizimleri kullanılarak 155 tane veriye ulaşılmıştır. Tarihi yapıyı çevre müdahaleleri konusu "tarihi yapı ve müdahale", "tarihi doku ve müdahale", "kültürel miras ve müdahale", "mimari miras ve müdahale", "tarihi alan ve müdahale", "tarihi çevre ve müdahale" gelişmiş arama yöntemiyle tümü (tez adı, özet, konu, dizin) şeklinde sözdizimleri kullanılarak 606 tane veriye ulaşılmıştır. Tarihi yapıyı çevrede tespit konusu "tarihi yapı ve tespit", "tarihi doku ve tespit", "kültürel miras ve tespit", "mimari miras ve tespit", "tarihi alan ve tespit", "tarihi çevre ve tespit" gelişmiş arama yöntemiyle tümü (tez adı, özet, konu, dizin) şeklinde sözdizimleri kullanılarak 1499 tane veriye ulaşılmıştır.

1. adım tarama sonucunda tekrara düşen tezler ve bu araştırma ile yakından ilişkili olmayan tezler elenmiş olup ulaşılan toplam 2348 tez içinde çakışan tezler tespit edilerek ayrıştırılması sonucunda tez sayısı 1286 olarak bulunmuştur. Bu işlem ile araştırmanın 2. adımı olan ayırma süreci tamamlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü adımı olan seçim yapmada ise ulaşılan 1286 tez arasında; izleme, takip, müdahale, tespit kavramlarıyla sınırlandırılmayan ve kapsam dışı kalan tezler çıkarılarak toplam 466 tez üzerinde inceleme yapılmıştır.

Tezlerin analiz ölçütlerinin bir kısmı Şekil 2, adım 3'te belirtilen Ulusal Tez Merkezi'nde tarama sonucu sınıflandırma başlıkları (yıl, üniversite, dil, tez türü, konu) ile oluşturulmuştur. Diğer analiz ölçütleri Şekil 3 'de Ulusal Tez Merkezi üzerinden ulaşılan tez künyesi üzerinden (anahtar kelime, erişilebilirlik, tez danışmanı unvanı, sayfa sayısı, tezin yayımlandığı enstitü, , tezin yayımlandığı anabilim dalı) oluşturulmuştur. Geriye kalan analiz ölçütleri (örneklem alan ili, örneklem alan ülkesi, örneklem alan sayısı) 466 tezi okuyarak oluşturulmuştur.

Tez No	İndirme	Tez Künyesi	Durumu
734758		<p>İstanbul Küçük Ayasofya Mahallesi Kadirga Liman Caddesi ile Küçük Ayasofya Medresesi Sokağının incelenmesi ve koruma önerileri / The investigation of Istanbul Küçük Ayasofya Quarter Kadirga Liman Street with Küçük Ayasofya Medresesi Street and Preservation Proposals</p> <p>Yazar: İFFET İZGİ BOLOURİ Danışman: PROF. DR. AHMET HALUK SEZGİN</p> <p>Yer Bilgisi: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Restorasyon Ana Bilim Dalı Konu: Mimarlık = Architecture Dizin: Kültürel miras = Cultural heritage ; Küçük Ayasofya = Küçük Ayasofya ; Mimari miras = Architectural heritage</p>	<p>Onaylandı Yüksek Lisans Türkçe 1986 181 s.</p>

Şekil 3. Ulusal Tez Merkezi Üzerinden Ulaşılan Tez Künyesi

Çalışmada oluşturulan lisansüstü tezlerin analiz ölçütleri:

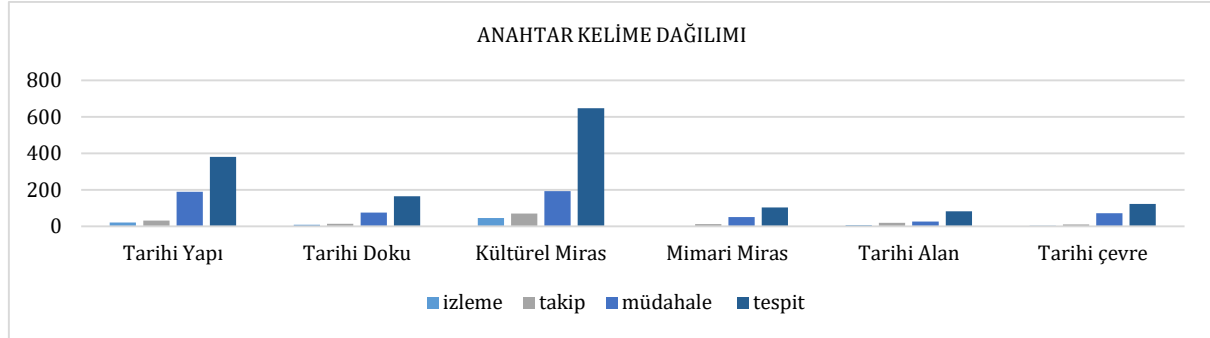
1. Lisansüstü tezlerin anahtar kelimelere göre dağılımı
2. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı
3. Lisansüstü tezlerin yayın diline göre dağılımı
4. Lisansüstü tezlerin türüne göre durumu
5. Lisansüstü tezlerin erişilebilirlik durumu
6. Lisansüstü tez danışmanlarının unvanlarına göre dağılımları
7. Lisansüstü tezlerin sayfa sayılarına göre dağılımları
8. Lisansüstü tezlerin yayımlandığı üniversiteler
9. Lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımları
10. Lisansüstü tezlerin anabilim dalına göre dağılımı
11. Lisansüstü tezlerin araştırma konularının dağılımları
12. Lisansüstü tezlerin araştırma türlerine göre dağılımı
13. Lisansüstü tezlerin örneklem alan sayısının dağılımı
14. Lisansüstü tezlerin örneklem alanlarının illere göre dağılımı
15. Lisansüstü tezlerin örneklem alanlarının göre ülkeye göre dağılımı
- 16- Tezlerde kullanılan anahtar kelimelerin varlığı ve durumu
- 17- Lisansüstü tezlerde anahtar kelime sıklığı

4. BULGULAR

4.1 Tezlerin Anahtar Kelimelere Göre Dağılımı

Şekil 4' de görüldüğü üzere tarihi yapı çevrede (Tarihi yapı, tarihi doku, kültürel miras, mimari miras, tarihi alan, tarihi çevre) tezlerin izleme, takip, müdahale ve tespit konularının yer aldığı tezler olarak ayrıştırılması sonucunda en yüksek farkın "kültürel miras" konulu tezler (2165) ile

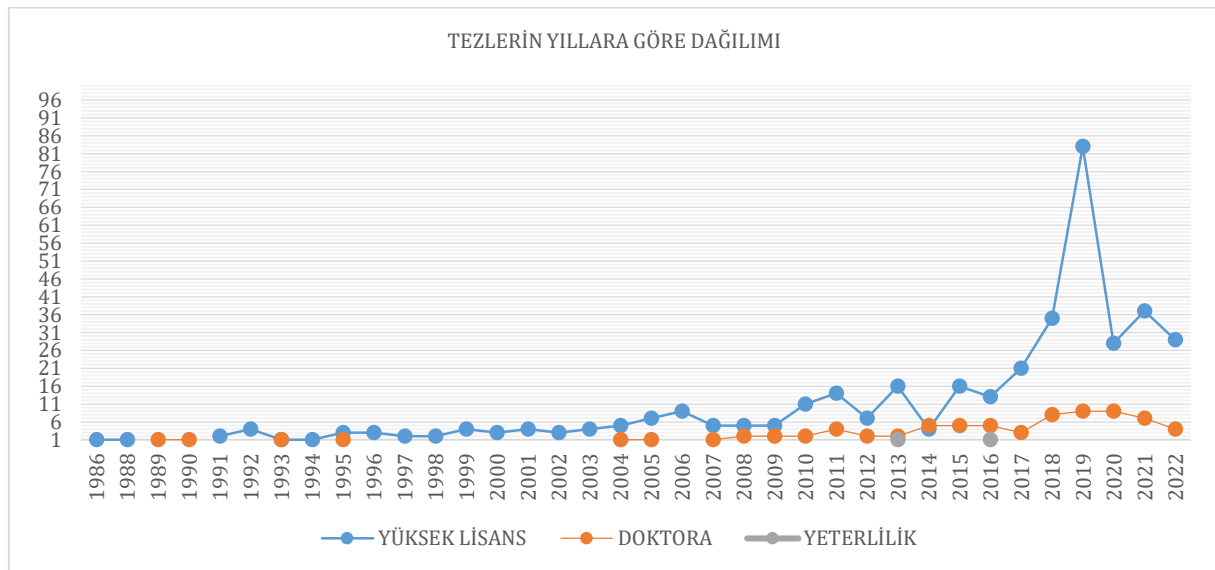
“kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti” ile ilgili tezler (955) arasında olduğu tespit edilmiştir. Çalışma konusunun, kültürel miras alanlarında özelleşmesi yapılan araştırma ile netlik kazanmıştır.

Şekil 4. Lisansüstü Tezlerde Kültürel Miras Yapılarında İzleme, Takip, Müdahale ve Tespit

4.2 Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 5 incelendiğinde kültürel varlıkların takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti konusunda 466 lisansüstü tez hazırlandığı ve bu konuda en çok tezin 2019 senesinde yayınlandığı tespit edilmiştir. 20.10.2022 tarihine kadar Türkiye’de 2022 senesinde 33, 2021 senesinde 44, 2020 senesinde 37, 2019 senesinde 92, 2018 senesinde 43, 2017 senesinde 24, 2016 senesinde 19, 2015 senesinde 21, 2014 senesinde 9, 2013 senesinde 19, 2012 senesinde 9, 2011 senesinde 9, 2010 senesinde 18, 2009 senesinde 13, 2008 senesinde 7, 2007 senesinde 6, 2006 senesinde 9, 2005 senesinde 8, 2004 senesinde 6, 2003 senesinde 4, 2002 senesinde 3, 2001 senesinde 4, 2000 senesinde 3, 1999 senesinde 4, 1998 senesinde 2, 1997 senesinde 2, 1996 senesinde 3, 1995 senesinde 4, 1994 senesinde 1, 1993 senesinde 2, 1992 senesinde 4, 1990 senesinde 1, 1989 senesinde 1, 1988 senesinde 1 ve 1986 senesinde 1 tez çalışması yayınlanmıştır (Şekil 2). Tezlerin yıllara göre dağılım grafiği incelendiğinde ise artış gösteren bir grafik görülmektedir. Son yıllarda konu ile ilgili artan lisansüstü tezler 2019 senesinde en üst seviyeye ulaşmış ve daha sonrasında azalan ve artan durum tespit edilmiştir. Somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapılarla ilgili çalışmaların en çok 2019 yılında yapıldığı saptanmıştır.

Şekil 5. Tezlerin Yıllara Göre Dağılım Grafiği

4.3 Tezlerin Yayın Diline Göre Dağılımı

Kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti içerikli 466 lisansüstü tezin yayın diline göre dağılımı incelendiğinde 427'sinin (%92) Türkçe ve 39'nun (%8) İngilizce dilinde yayınlandığı belirlenmiştir (Tablo 2). Türkçe dilinde yayının fazla olması Türkiye sınırları içerisinde araştırma yapanların anlama ve geliştirme hususunda daha etkin olacağını ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Tezlerin Yayın Diline Göre Dağılımı

TEZ DİLİ	SAYI	YÜZDE
Türkçe	427	92%
İngilizce	39	8%
TOPLAM	466	100%

4.4 Tezlerin Türüne Göre Dağılımı

Çalışmada incelenen lisansüstü tezlerin tez türüne göre dağılımına bakıldığında 387 tezin %83'ünün yüksek lisans tezi, %16,5'unun doktora tezi ve %0,4'ünün sanatta yeterlilik tezi olduğu tespit edilmiştir. Kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti içerikli tezler daha çok yüksek lisans seviyesinde yayınlanmıştır (Tablo 3). Bu durum, araştırma konusunun geliştirilmesi ve detaylandırılmasında yeterli seviyeye gelmediğini göstermektedir. Araştırma konusunun lisansüstü tez düzeyinde kalması, problemin çözülmesi için araştırmanın detaylandırılması ve uzman kişilerce doğru bulguların elde edilmesi gerektiğini göstermektedir. Böylelikle problem için çözüm yolları bulunmuş olacak ve somut kültürel varlığın sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

Tablo 3. Tezlerin Türüne Göre Bulgular

TEZ TÜRÜ	SAYI	YÜZDE
Yüksek Lisans	387	83,0%
Doktora	77	16,5%
Sanatta Yeterlilik	2	0,4%
TOPLAM	466	100%

4.5 Tezlerin Erişim Durumuna Göre Dağılımı

Tezlerin erişilebilirlik durumuna Ulusal Tez Merkezi üzerinden nasıl ulaşıldığına dair bilgi Şekil 6 ile ifade edilmiştir.

Türkiye'de kültürel varlığın takibi, izlenmesi, tespiti ve müdahalesi ile ilgili var olan lisansüstü tezlerin erişilebilirlik durumuna göre dağılımı Tablo 4'te belirtilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde araştırılan 466 lisansüstü tezin 420'sinin (%90,1) YÖK tez merkezi üzerinden erişilebilir, 44'ünün (%9,4) TÜBESS üzerinden erişilebilir ve 2'sinin yazar tarafından kısıtlı erişim durumuna sahip olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4). Böylece çalışma konusu için yapılacak araştırmalarda çoğu kaynağa kolay ulaşılabileceği görülmüştür. Kaynağa ulaşımın kolay olması, çalışma konusunun araştırma sınırlarını genişletecektir.

Tablo 4. Tezlerin Erişim Durumuna Göre Dağılımı

ERİŞİM DURUMU	SAYI	YÜZDE
YÖK tez merkezi üzerinden erişilebilir	420	90,1%
TÜBESS üzerinden erişilebilir	44	9,4%
Yazar tarafından kısıtlı	2	0,4%
TOPLAM	466	100,0%

The screenshot shows the Tez Merkezi website interface. On the left, there is a list of theses with columns for No, Tez No, Yazar, and Yıl. The main content area displays the details of a specific thesis. The title is 'Mülkiyatın Kültürel Mirasın Yönetiminde Rolü ve Önemi'. The author is 'M. ALI BİLİR'. The thesis is a master's thesis from 2022. The subject is 'Mülkiyatın Kültürel Mirasın Yönetiminde Rolü ve Önemi'. The thesis is available in Turkish and English. The thesis is a master's thesis from 2022. The subject is 'Mülkiyatın Kültürel Mirasın Yönetiminde Rolü ve Önemi'. The thesis is available in Turkish and English.

Ulusal Tez Merkezi üzerinden indilebilen onaylı tez örneği

The screenshot shows the Tez Merkezi website interface. On the left, there is a list of theses with columns for No, Tez No, Yazar, and Yıl. The main content area displays the details of a specific thesis. The title is 'Türkiye'nin Kültürel Mirasın Yönetiminde Rolü ve Önemi'. The author is 'M. ALI BİLİR'. The thesis is a master's thesis from 2022. The subject is 'Türkiye'nin Kültürel Mirasın Yönetiminde Rolü ve Önemi'. The thesis is available in Turkish and English. The thesis is a master's thesis from 2022. The subject is 'Türkiye'nin Kültürel Mirasın Yönetiminde Rolü ve Önemi'. The thesis is available in Turkish and English.

Ulusal Tez Merkezi üzerinden indilemeyen TÜBESS üzerinden erişilebilen onaylı tez örneği

Şekil 6. Ulusal Tez Merkezi Üzerinden Tezlerin Erişilebilirlik Durumu

4.6 Tezlerin Danışman Ünvanlarına Göre Dağılımı

Kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan lisansüstü tezlerin danışman ünvanlarına ilişkin bulgular Tablo 5'te işlenmiştir. Tablo 5 incelendiğinde lisansüstü tezlerin danışman ünvanlarına göre profesör doktor unvanında 180 tez (%38,6), profesör unvanında 2 tez (%0,4), doçent doktor unvanında 127 tez (%27,3), doktor öğretim üyesi unvanında 70 tez (%15), yardımcı doçent doktor unvanında 67 tez (%14,4), yardımcı doçent unvanında 3 tez (%0,6), doçent unvanında 6 tez (%1,3), doktor unvanında 2 tez (%0,4), öğretim görevlisi unvanında 7 tez (%1,5), ve unvanı belirsiz olan 2 tez (%0,4) olarak dağılım göstermektedir. Profesör ile yapılan çalışmaların daha fazla olması tezlerin niteliğini arttırmakla beraber çalışmalarda birlikişiler tarafından çıkarımlar yapılması, doğru sonuçları ortaya koyduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Tezlerin Danışman Ünvanlarına Göre Dağılımı

ÜNVAN	SAYI	YÜZDE
Prof. Dr.	180	38,6%
Prof.	2	0,4%
Doç. Dr.	127	27,3%
Dr. Öğr. Üyesi	70	15,0%
Yrd. Doç. Dr.	67	14,4%
Yrd. Doç.	3	0,6%
Dr.	2	0,4%
Öğr. Gör.	7	1,5%
Doç.	6	1,3%
Belirsiz	2	0,4%
TOPLAM	466	100,0%

4.7 Tezlerin Sayfa Sayılarına Göre Dağılımı

Lisansüstü tezler sayfa sayılarına göre incelendiğine 1-100 arasında bulunan 24 tez (%5,2), 101-200 arasında bulunan 246 tez (%44,2), 201-300 arasında bulunan 118 tez (%25,3), 301-400 arasında bulunan 72 tez (%15,5), 401-500 arasında bulunan 29 tez (%6,2), 501-600 arasında bulunan 10 tez (%2,1), 600-800 arasında bulunan 7 tez (%1,5) olarak bulunmuştur. Bu bulgular sonucunda incelenen lisansüstü tezlerin çoğunun 101-400 arasında bulunan (%69,5) olduğu görülmektedir (Tablo 6). Böylece yapılacak araştırmalarda en fazla hangi sayfa aralığında yeterli sonuçlara ulaşıldığı bilinmiş olacaktır.

Tablo 6. Tezlerin Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

SAYFA SAYFASI	SAYI	YÜZDE
1-100	24	5,2%
101-200	206	44,2%
201-300	118	25,3%
301-400	72	15,5%
401-500	29	6,2%
501-600	10	2,1%
600-800	7	1,5%
TOPLAM	466	100,0%

4.8 Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan lisansüstü tezler en çok İstanbul Teknik Üniversitesi (81 tez, %17,6) tarafından yazılmıştır. İkinci sırada Yıldız Teknik Üniversitesi (54 tez, %11,6), üçüncü sırada Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (41 tez, %8,8), dördüncü sırada Gazi Üniversitesi (28 tez, %6,0), beşinci sırada Dokuz Eylül Üniversitesi (20 tez, %4,3) ve altıncı sırada Orta Doğu Teknik Üniversitesi (18 tez, %3,9) yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (15 tez, %3,2), Konya Teknik Üniversitesi (15 tez, %2,8), Karadeniz Teknik Üniversitesi (12 tez, %2,6), İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi (12 tez, %2,6) olmak üzere üniversite sıralaması devam etmektedir (Tablo 7). En çok araştırma yapılan il İstanbul olması ile İstanbul da bulunan üniversitelerin yayımladığı tezlerin diğer illere nazaran daha fazla olması örtüşmektedir. Böylece araştırma yapılan üniversiteler ile çoğunlukla seçilen örneklem alanının aynı il içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 7. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

ÜNİVERSİTE	SAYI	YÜZDE	ÜNİVERSİTE	SAYI	YÜZDE
19 Mayıs Üniversitesi	1	0,2%	İstanbul Arel Üniversitesi	1	0,2%
Akdeniz Üniversitesi	4	0,9%	İstanbul Aydın Üniversitesi	4	0,9%
Aksaray Üniversitesi	1	0,2%	İstanbul Bilgi Üniversitesi	2	0,4%
Anadolu Üniversitesi	2	0,4%	İstanbul Okan Üniversitesi	1	0,2%
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	1	0,2%	İstanbul Ticaret Üniversitesi	2	0,4%
Ankara Üniversitesi	6	1,3%	İstanbul Üniversitesi	2	0,4%
Artvin Çoruh Üniversitesi	1	0,2%	İTÜ	81	17,6%
Atatürk Üniversitesi	1	0,2%	İzmir Yük. Teknoloji Üniversitesi	12	2,6%
Atılım Üniversitesi	1	0,2%	Kadir Has Üniversitesi	3	0,6%
Avrasya Üniversitesi	1	0,2%	Karabük Üniversitesi	8	1,7%
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	1	0,2%	Karadeniz Teknik Üniversitesi	12	2,6%
Bahçeşehir Üniversitesi	4	0,9%	Kastamonu Üniversitesi	2	0,4%
Balıkesir Üniversitesi	3	0,6%	Kocaeli Üniversitesi	6	1,3%
Bartın Üniversitesi	1	0,2%	Konya Teknik Üniversitesi	13	2,8%
Başkent Üniversitesi	3	0,6%	Karatay Üniversitesi	1	0,2%
Batman Üniversitesi	1	0,2%	M. Sinan Güzel San. Üniversitesi	41	8,8%

Beykent Üniversitesi	7	1,5%	Maltepe Üniversitesi	4	0,9%
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	1	0,2%	Mardin Artuklu Üniversitesi	1	0,2%
Bilkent Üniversitesi	2	0,4%	Marmara Üniversitesi	2	0,4%
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1	0,2%	Mersin Üniversitesi	3	0,6%
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	4	0,9%	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2	0,4%
Çankaya Üniversitesi	2	0,4%	Necmettin Erbakan Üniversitesi	6	1,3%
Çukurova Üniversitesi	2	0,4%	ODTÜ	18	3,9%
Dicle Üniversitesi	7	1,5%	Özyeğin Üniversitesi	0	0,0%
Dokuz Eylül Üniversitesi	20	4,3%	Pamukkale Üniversitesi	3	0,6%
Düzce Üniversitesi	1	0,2%	Sabancı Üniversitesi	0	0,0%
Ege Üniversitesi	2	0,4%	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	1	0,2%
Erciyes Üniversitesi	6	1,3%	Sakarya Üniversitesi	1	0,2%
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1	0,2%	Selçuk Üniversitesi	10	2,1%
Eskişehir Teknik Üniversitesi	4	0,9%	Süleyman Demirel Üniversitesi	6	1,3%
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	15	3,2%	Trakya Üniversitesi	3	0,6%
Gazi Üniversitesi	28	6,0%	Uludağ Üniversitesi	10	2,1%
Gebze Teknik Üniversitesi	1	0,2%	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	0,2%
Gebze Yüksek Teknoloji	3	0,6%	Yaşar Üniversitesi	2	0,4%
Gümüşhane Üniversitesi	2	0,4%	Yeditepe Üniversitesi	1	0,2%
Hacettepe Üniversitesi	2	0,4%	Yıldız Teknik Üniversitesi	54	11,6%
Haliç Üniversitesi	1	0,2%	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1	0,2%
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2	0,4%	Toplam	466	

4.9 Tezlerin Enstitülerine Göre Dağılımı

Türkiye’de kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili var olan lisansüstü tezlerin yayınlandığı enstitülere göre dağılımı Tablo 8’de gösterilmiştir. Tablo 8 analiz edildiğinde en çok tezin Fen Bilimleri Enstitüsü’nde (360 tez, %77,3) yer aldığı görülmüştür. Daha sonra sırasıyla; Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde 50 tez (%10,7), Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde ise 34 tez (%7,3), Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü’nde 14 tez (%3,0), Güzel Sanatlar Enstitüsü’nde 4 tez (%0,9), Arkeoloji Enstitüsü’nde 1 tez (%0,2) yayınlandığı görülmektedir (Tablo 8). Araştırma konusu Fen bilimleri Enstitüsünde daha çok araştırılmaya değer görülmüştür.

Tablo 8. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

ENSTİTÜ	SAYI	YÜZDE
Fen Bilimleri Enstitüsü	360	77,3%
Sosyal Bilimler Enstitüsü	34	7,3%
Güzel Sanatlar Enstitüsü	4	0,9%
Müh. ve Fen Bil. Enstitüsü	14	3,0%
Arkeoloji Enstitüsü	1	0,2%
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	50	10,7%
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	3	0,6%
TOPLAM	466	100,0%

4.10 Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Çalışma da tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı Tablo 9’da verilmiştir. Araştırılan konunun 65 farklı anabilim dalında çalışıldığı gözlenmiştir. Kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan lisansüstü tezlerin Anabilim dalları arasında ilk sırada Mimarlık Anabilim Dalı (286 tez, %55) ikinci sırada Restorasyon Ana Bilim Dalı (59 tez, %17,1), üçüncü sırada Şehircilik ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı (34 tez, %10,7) dördüncü sırada İç Mimarlık Anabilim Dalı (23 tez, %4, 4) ve beşinci sırada İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı (12 tez, %2,6)

Somut Kültürel Miras Alanlarında Takip, İzleme, Tespit, Müdahale Konularına İlişkin Bibliyometrik Analiz

yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Ana Bilim Dalı (7 tez, %1,3), Kentsel Tasarım Ana Bilim Dalı (6 tez, %1,1), Kültürel Miras Koruma Anabilim Dalı (4 tez, %0,8), Koruma-Yenileme ve Restorasyon Anabilim Dalı (3 tez, %0,6) gibi Anabilim dallarına ulaşılmış ve tablolastırılmıştır (Tablo 9). Araştırma konusunun, mimarlık ve restorasyon ana bilim dalında daha fazla yayımlanması tarihi yapılarla doğrudan ilişkisi olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Tablo 9. Tezlerin Anabilim Dalına Göre Dağılımı

ANABİLİM DALI	SAYI	YÜZDE	ANABİLİM DALI	SAYI	YÜZDE
Afet Yönetimi	1	0,2%	Kültürel Miras Yönetimi	1	0,2%
Arkeoloji	3	0,6%	Kültür Yönetimi	1	0,2%
Beşerî ve İktisadi Coğrafya	1	0,2%	Kültürel Miras Koruma	4	0,8%
Bilgisayar Mühendisliği Bilimleri	0	0,0%	Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi	2	0,4%
Bilgisayar Ortamında Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı	1	0,2%	Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Ana Bilim Dalı	7	1,3%
Bilişim	2	0,4%	Mekanik	1	0,2%
Bina Bilgisi Bilim Dalı	2	0,4%	Mimari Tasarım	7	1,3%
Coğrafi Bilgi Teknolojileri	2	0,4%	Mimarlık	286	55,0%
Coğrafya	2	0,4%	Mimarlık Tarihi ve Kuramı	1	0,2%
Çevre Kontrolü ve Yapı Teknoloji	1	0,2%	Mimarlık ve Yapılı Çevre	1	0,2%
Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı	1	0,2%	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi	1	0,2%
Deniz Biyolojisi	1	0,2%	Peyzaj Mimarlığı	7	1,3%
Proje ve Yapım Yönetimi	2	0,4%	Restorasyon	59	11,3%
Eğitim Programları Ve Öğretim	1	0,2%	Restorasyon-Tarihi Çevre Değerlendirilmesi	1	0,2%
Elektrik ve Elektronik Müh.	0	0,0%	Sanat Tarihi	3	0,6%
Endüstri Mühendisliği	1	0,2%	Sanat ve Tasarım	1	0,2%
Enerji Müh.	0	0,0%	Sinema Televizyon	0	0,0%
Gayrimenkul Geliştirme	2	0,4%	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	2	0,4%
Geleneksel Türk Sanatları	1	0,2%	Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı	1	0,2%
Geomatik Mühendisliği	0	0,0%	Sosyoloji	0	0,0%
Harita Mühendisliği	1	0,2%	Şehircilik ve Bölge Planlama	34	6,5%
İç Mimarlık	23	4,4%	Tarih Öğretmenliği	1	0,2%
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı	2	0,4%	Tekstil Tasarım	1	0,2%
İnşaat Mühendisliği	16	3,1%	Turizm	3	0,6%
İstanbul Araştırmaları	1	0,2%	Turizm İşletmeciliği	3	0,6%
İşletme	1	0,2%	Türk ve İslam Sanatı	1	0,2%
Kamu Yönetimi	2	0,4%	Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı	1	0,2%
Kentleşme ve Çevre Sorunları	1	0,2%	Yapı Bilgisi	1	0,2%
Kentsel Dönüşüm ve Planlama	2	0,4%	Yapı Eğitimi	1	0,2%
Kentsel Koruma ve Yenileme	3	0,6%	Yapı Mühendisliği	2	0,4%
Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi	1	0,2%	Yerel Yönetimler Kent ve Çevre Çalışmaları	1	0,2%
Kentsel Tasarım	6	1,1%			
Koruma-Yenileme ve Restorasyon	3	0,6%	TOPLAM	521	100,0%

4.11 Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Çalışmada lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımı Tablo 10'da aktarılmıştır. Buna göre kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan tezlerin %67,1'lik kısmının (346 tez) Mimarlık üzerine hazırlandığı görülmektedir. Daha sonra sırasıyla; Şehircilik

ve Bölge Planlama (46 tez %8,9), İç Mimari ve Dekorasyon (21 tez %4,1), İnşaat Mühendisliği (20 tez %3,9) Arkeoloji (12 tez, %2,3), Sanat Tarihi (11 tez, %2,1), Peyzaj Mimarlığı (9 tez %1,7) gibi konular yer almaktadır. Araştırma konusunun da mimarlık üzerine daha fazla olması anabilim dalı ile doğrudan bağlantısı olduğunu göstermektedir.

Tablo 10. Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

KONU	SAYI	YÜZDE	KONU	SAYI	YÜZDE
Mimarlık	346	67,1%	Restorasyon	4	0,8%
Şehircilik ve Bölge Planlama	46	8,9%	Eğitim ve Öğretim	2	0,4%
Peyzaj Mimarlığı	9	1,7%	Bilim ve Teknoloji	2	0,4%
İç Mimari ve Dekorasyon	21	4,1%	Yapı Eğitimi	1	0,2%
Arkeoloji	12	2,3%	Deprem	1	0,2%
Kamu Yönetimi	8	1,6%	İnşaat Mühendisliği	20	3,9%
Turizm	8	1,6%	Jeoloji Mühendisliği		0,0%
İşletme	1	0,2%	Endüstri ve Endüstri Müh.	1	0,2%
İç Mimari ve Dekorasyon	1	0,2%	Mühendislik Bilimleri	1	0,2%
Coğrafya	3	0,6%	Müzecilik	2	0,4%
Sanat Tarihi	11	2,1%	Ormanlık ve Orman Müh.		0,0%
Jeodezi ve Fotogrametri	3	0,6%	Tekstil ve Tekstil Müh.	1	0,2%
Bilgi ve Belge Yönetimi	1	0,2%	Halk Bilimi	3	0,6%
Çevre Mühendisliği	1	0,2%	Giyim Endüstrisi	1	0,2%
Sosyoloji	3	0,6%	Toplam	516	
Tarih	3	0,6%			

4.12 Tezlerin Araştırma Türüne Göre Dağılımı

Türkiye’de kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan ile ilgili var olan lisansüstü tezler uygulamalı (saha çalışması, literatürden örnek analizi, uygulamalı öneri geliştirenler vb.) ve kavramsal (literatür, değerlendirme, kavramsal öneri geliştirme) olmak üzere iki farklı tür üzerinde durulmuş ve çalışmanın analizi Tablo 11’de belirtilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde; 345 yüksek lisans tezinin 280’i (%81) kavramsal, 65’i (%19) uygulamalı, 73 doktora tezinin 58’i (%79) kavramsal, 15’i (%21) kavramsal ve 2 sanatta yeterlilik tezinin 2’sinin de kavramsal olmak üzere 340 tezin (%81) kavramsal araştırma türünü ve 80 tezin (%19) uygulamalı araştırma türünü kullandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular sonucunda incelenen lisansüstü tezlerde kavramsal araştırma türünün daha çok kullanıldığı ve uygulamalı araştırmaların çok az olduğu görülmektedir. Böylelikle yapılan araştırmaların çoğunlukla kavramsal olarak yapıldığı ve uygulamayla araştırmanın desteklenmediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 11. Tezlerin Araştırma Türlerine Göre Dağılımı

	YÜKSEK LİSANS	DOKTORA	SANATTA YETERLİLİK	TOPLAM	YÜZDE
Uygulamalı	65	15	0	80	19,0%
Kavramsal	280	58	2	340	81,0%
TOPLAM	345	73	2	420	100,0%

4.13 Tezlerde Örneklem Sayısı

Türkiye’de kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan ile ilgili yayınlanan lisansüstü tezler örneklem alanlarının sayısı dikkate alınarak incelenmiş ve tezlerin örneklem alan sayısına göre dağılımı Tablo 12’de aktarılmıştır. Daha önce yapılan tez türüne göre

dağılım grafiğinde 420 tezin (YÖK Tez) ulaşılabilir 46 tezin (TÜBESS ve kısıtlı) ulaşılabilir olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda örneklem alan sayı tespiti 420 tez üzerinden yapılmıştır.

Tablo 12 incelendiğinde 420 yüksek lisans tezinin 324'ü (%81) tek örneklem alan üzerinden, 20'si (%4) iki örneklem alan üzerinden, 12'si (%3) üç örneklem alan üzerinden, 64'ü (%14) üç ve daha fazla örneklem alan üzerinden araştırma yapıldığı görülmektedir. İncelenen lisansüstü tezlerde tek örneklem alanı üzerinden çalışılan tez sayısının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Böylelikle yapılan araştırmalarda tek yapı ölçeğinde yapılan araştırmaların yeterli sonuçları doğuracağı kanaatine varılmıştır.

Tablo 12. Tezlerin Örneklem Alan Sayısına Göre Dağılımı

ÖRNEKLEM ALANI	SAYI	YÜZDE
Tek Örneklem Alanı	324	70%
İki Örneklem Alanı	20	4%
Üç Örneklem Alanı	12	3%
3+ Örneklem Alanı	64	14%
TOPLAM	420	100%

4.14 Tezlerin Örneklem Alanlarının İl Bazlı Dağılımı

Tablo 13' de araştırılan lisansüstü tezlerde incelenen örneklem alanlarının il bazlı dağılımları Tablo 13 üzerinden ifade edilmiştir. Bu dağılım oluşturulurken bir tez için birden fazla farklı örneklem alanı olduğu durumlarda birden fazla il işaretlenmiştir.

Araştırılan lisansüstü tezlerde incelenen örneklem alanlarının il bazlı dağılımları incelendiğinde alan çalışması olarak en çok çalışılan örneklem alanının (145) %27,2'lik oranla İstanbul olduğu görülmektedir. Daha sonra sırasıyla; İzmir (29, %5,4), Bursa (25, %4,7), Ankara (20, %3,7), Konya (19, %3,6), Antalya (19, %3,6), Çanakkale (13, %2,4) ve Eskişehir (10, %1,9) gibi iller yer almaktadır (Tablo 13). İstanbul ilinin örneklem alanı olarak çok kez tercih edilmiş olması araştırmaya değer görülen alanların fazla olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Tablo 13. Tezlerin Örneklem Alanlarının İl Bazlı Dağılımı

İL	SAYI	YÜZDE	İL	SAYI	YÜZDE
Aalst	1	0,2%	Kahramanmaraş	1	0,2%
Adana	4	0,7%	Kansas	1	0,2%
Adıyaman	1	0,2%	Karabük	5	0,9%
Afyon	1	0,2%	Karaman	1	0,2%
Afyonkarahisar	1	0,2%	Kars	1	0,2%
Aksaray	1	0,2%	Kastamonu	11	2,1%
Alanya	1	0,2%	Kayseri	10	1,9%
Amasya	1	0,2%	Kırşehir	3	0,6%
Amsterdam	1	0,2%	Kocaeli	7	1,3%
Ankara	20	3,7%	Konya	19	3,6%
Antalya	19	3,6%	Kuzey Carolina	1	0,2%
Asyut	0	0,0%	Kuzey Dakota	1	0,2%
Aydın	4	0,7%	Kütahya	2	0,4%
Bakü	2	0,4%	Liverpool	2	0,4%
Balıkesir	9	1,7%	Londra	5	0,9%
Barcelona	3	0,6%	Lorton	1	0,2%
Bath	1	0,2%	Malatya	1	0,2%
Batman	1	0,2%	Manisa	4	0,7%

Bilbao	1	0,2%	Mardin	4	0,7%
Bilecik	2	0,4%	Mersin	7	1,3%
Bitlis	1	0,2%	Molmo	1	0,2%
Bodrum	1	0,2%	Moritzburg	1	0,2%
Bogota	1	0,2%	Most	1	0,2%
Bolu	4	0,7%	Muğla	6	1,1%
Bordeaux	1	0,2%	Niğde	3	0,6%
Bursa	25	4,7%	Ordu	3	0,6%
Cebelitarık	1	0,2%	Osmaniye	1	0,2%
Chicago	1	0,2%	Rize	5	0,9%
Cunda Adası	1	0,2%	Rotterdam	1	0,2%
Çanakkale	13	2,4%	Sakarya	5	0,9%
Çolpon-Ata	1	0,2%	Samsun	2	0,4%
Denizli	2	0,4%	San Francisco	1	0,2%
Denver	1	0,2%	Sana'a	1	0,2%
Diyarbakır	8	1,5%	Sinop	2	0,4%
Dresden	1	0,2%	Sivas	5	0,9%
Dundee	1	0,2%	Stockholm	1	0,2%
Düzce	3	0,6%	Süleymaniye	1	0,2%
Edinburgh	1	0,2%	Şangay	1	0,2%
Edirne	5	0,9%	Şanlıurfa	6	1,1%
Erzurum	4	0,7%	Tekirdağ	1	0,2%
Eskişehir	10	1,9%	Tokat	3	0,6%
Gaziantep	5	0,9%	Toronto	1	0,2%
Gebze	2	0,4%	Trabzon	9	1,7%
Ghweirih	1	0,2%	Trakya	3	0,6%
Giresun	2	0,4%	Tunceli	1	0,2%
Girona	1	0,2%	Van	1	0,2%
Gümüşhane	2	0,4%	Venedik	1	0,2%
Hamburg	1	0,2%	Victoria	1	0,2%
Hatay	2	0,4%	Viyana	1	0,2%
Hong Kong	1	0,2%	Weimar	1	0,2%
Isparta	4	0,7%	Yozgat	1	0,2%
İsfahan	1	0,2%	Zencan	1	0,2%
İstanbul	145	27,2%	Zonguldak	2	0,4%
İzmir	29	5,4%	Kahire	1	0,2%
İzmit	4	0,7%	TOPLAM	534	100,0%

4.15 Tezlerin Örneklem Alanlarının Ülke Bazlı Dağılımı

Lisansüstü tezlerde incelenen örneklem alanlarının ülke bazlı dağılımları incelendiğinde alan çalışması olarak en çok çalışılan örneklem ülkenin (428) %88,1'lik oran ile Türkiye olduğu görülmektedir. Daha sonra sırasıyla; İspanya (%1), İtalya (%0,8), Almanya (%0,8), ABD (%0,8), Bosna Hersek (%0,8), İngiltere (%0,8), Çin (%0,6), Azerbaycan (%0,4), Belçika (%0,4), Fransa (%0,4), Hollanda (%0,4), İran (%0,4), İsveç (%0,4), Mısır (%0,4) olduğu görülmüştür (Tablo 14). Örneklem alan ülkesinin daha çok Türkiye olması tez dilinin Türkçe olmasını destekler niteliktedir.

Tablo 14. Tezlerin Örneklem Alanlarının Ülke Bazlı Dağılımı

ÜLKE	SAYI	YÜZDE	ÜLKE	SAYI	YÜZDE
ABD	4	0,8%	Kanada	1	0,2%
Afrika	1	0,2%	Kırgızistan	1	0,2%
Almanya	4	0,8%	Kolombiya	1	0,2%
Azerbaycan	2	0,4%	Kosova	1	0,2%
Belçika	2	0,4%	Küba	1	0,2%
Bosna-Hersek	4	0,8%	Lübnan	1	0,2%
Çin	3	0,6%	Mısır	2	0,4%
Danimarka	1	0,2%	Pakistan	1	0,2%
Fransa	2	0,4%	Roma	1	0,2%
Hollanda	2	0,4%	Rusya	1	0,2%
İngiltere	4	0,8%	Suriye	2	0,4%
İran	2	0,4%	Türkiye	428	88,1%
İskoçya	1	0,2%	Ürdün	1	0,2%
İspanya	5	1,0%	Yemen	1	0,2%
İsveç	2	0,4%	TOPLAM	486	100,0%
İtalya	4	0,8%			

4.16 Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimelerin Dağılımı

Türkiye’de kültürel varlığın takibi, izlenmesi, müdahalesi ve tespiti ile ilgili yayınlanan lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerinin ulaşılabilirliği durumu dikkate alınarak incelenmiş ve Tablo 15’te aktarılmıştır. Anahtar kelimelerin mevcut durumu ve ulaşılabilirliği, tezlere erişebilirlik türüyle çakıştırılmıştır. Bu çakıştırma ile birlikte anahtar kelime tespiti sınırlandırılmış olup anahtar kelimelerin sıklığını belirlemede kaynak oluşturmaktadır.

Tablo 15 incelendiğinde; 420 YÖK Tez üzerinden erişilen tezlerin 317’sinin (%68) anahtar kelimesi mevcut, 103’ünün (%22) anahtar kelimesi mevcut değildir. 44 TÜBESS üzerinden erişilemeyen tezlerin 14’ünün (%3) anahtar kelimesine künye üzerinden ulaşılmış, 30’unun (%6,4) anahtar kelimesine künye üzerinden ulaşılamamıştır. 2 kısıtlı tezlerin 2’sinde (%0,4) anahtar kelimesine künye üzerinden ulaşılmıştır. İncelenen 466 tane lisansüstü tezlerden 333 tanesinin anahtar kelimesinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Anahtar kelimeler çalışma konusunun doğru ifade etmekle birlikte bundan sonra yapılacak çalışmalar içinde doğru kaynakları oluşturacaktır.

Tablo 15. Tezlerin Anahtar Kelimelerine Ulaşma Durumu

	ANAHTAR ULAŞILIYOR	KELİMEYE YÜZDE	ANAHTAR ULAŞILAMIYOR	KELİMEYE YÜZDE	TOPLAM
YÖK TEZ	317	68%	103	22%	420
TÜBESS	14	3%	30	6,4%	44
KISITLI	2	0,4%			2
TOPLAM	333	71,5%	117	28,5%	466

4.17 Tarihi Yapılarda Bölgesel Takip ile Erken Müdahale Konulu Lisansüstü Tezlerde Anahtar Kelime Sıklığı

Tablo 16 incelendiğinde 333 YÖK Tez üzerinden erişilen tezlerin 75’inde (%23) koruma anahtar kelimesi, 46’sında (%14) restorasyon anahtar kelimesi, 36’sında (%11) kültürel miras anahtar kelimesi, 30’unda (%9) yeniden işlevlendirme anahtar kelimesi, 26’sında (%8) tarihi çevre anahtar kelimesi, 15’inde (%5) kentsel koruma anahtar kelimesi, 12’sinde (%4) turizm anahtar kelimesi, 11’inde (%3) sürdürülebilirlik ve tarihi yapılar anahtar kelimeleri, 10’unda (%3) kentsel

dönüşüm anahtar kelimesi, 9'unda (%3) tarihi yapı ve yenileme anahtar kelimeleri, 8'inde (%3) İstanbul anahtar kelimesi sıklıkla kullanıldığına ulaşılmıştır. “Koruma” ve “restorasyon” kelimesinin sık kullanılması bu çalışmanın temelini oluşturduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

Tablo 16. Tezlerde Anahtar Kelime Sıklığı

Kullanılan Anahtar Kelimeler	Sıklık
Koruma	75
Restorasyon	46
Kültürel Miras	36
Yeniden İşlevlendirme	30
Tarihi Çevre	26
Kentsel Koruma	15
Turizm	12
Sürdürülebilirlik, Tarihi Yapılar	11
Kentsel Dönüşüm	10
Tarihi Yapı, Yenileme	9
İstanbul	8
Alan Yönetimi, Endüstri Mirası, Kentsel Sit, Konut, Rölöve, Tarihi Çevre Koruma, Yeniden Kullanım	7
Belgeleme, Geleneksel Konut, Geleneksel Mimari, Kırsal Mimari Miras, Tarihi Doku, Yönetim Planı	6
Kastamonu, Kentsel Yenileme, Kırsal Mimari, Kilise, Safranbolu, Şanlıurfa	5
Güçlendirme, İç Mekân, Kapadokya, Kentsel Tasarım, Kültür, Mimari, Onarım, Özgünlük, Sıhhileştirme, Sivil Mimari, Tasarım, Yeniden Kullanma	4
Afet Risk Yönetimi, Afet Yönetimi, Analiz, Çevre, Diyarbakır, Düğmeli Ev, Endüstriyel Miras, Geleneksel, Hamam, Han, İşlev, İşlev Değişikliği, İzmir, Katılım, Kayseri, Kent, Kent Dokusu, Kentsel Bellek, Kentsel Sit Alanı, Kırsal Mimarlık, Kırsal Miras, Kırsal Yerleşim, Konya, Kültür Mirası, Kültür Varlığı, Kültürel varlığın Korunması, Kültürel Peyzaj, Kültürel Süreklilik, Mimari Miras, Otel, Sağlıklaştırma, Somut Olmayan Kültürel Miras, Sürdürülebilir Koruma, Tarihi, Trabzon, UNESCO, Yerel Mimari	3
Anıtsal Yapılar, Antakya, Arkeolojik Alan Yönetimi, Arkeolojik Sit, Arkeometri, Ayvacık, Ayvalık, Bağlam, Balıkesir, Barselona, Bedesten, Bizans, Bizans Mimarisi, Bulanık Mantık, Bursa, Cami, CBS, Coğrafi Bilgi Sistemi, Cumhuriyet Dönemi, Çağdaş Ek, Değerlendirme, Değişim, Demiryolu Mimarisi, Deprem, Doğal Sit, Doku, Dünya Miras Alanı, Dünya Mirası, Ek Yapı, Erken Cumhuriyet Dönemi, Etkileşim Geçiş Alanı, Gaziantep, Geleneksel Doku, Geleneksel Ev, Geleneksel Konut Mimarisi, Geleneksel Türk Evleri, Gelibolu Tarihi Alanı, Geliştirme, Gemlik, Göynük, Harç, Horasan Harcı, İstanbul Rölöve Ve Anıtlar Müdürlüğü, İşlevlendirme, Kentsel Kimlik, Kırsal Peyzaj, Kimlik, Koruma Sorunları, Koruma Ve Sürdürülebilirlik, Koruma Yaklaşımları, Kültür Varlıkları, Kültürel Miras Alanları, Kültürel Önem, Küreselleşme, Levanten, Mardin, Mekânsal Analiz, Mekânsal Değişim, Mekânsal Dönüşüm, Meşe, Mimari Koruma, Modern Mimari Miras, Morfolojik Analiz, Müdahale, Müze İşlevi, Nevşehir, Odunpazarı, Planlama, Rehabilitasyon, Risk Analizi, Risk Yönetimi, Sakarya, Savunma Yapıları, Sivil Toplum, Sivrihisar, Somut Ve Somut Olmayan Kültürel Miras, Süreklilik, Şile, Taraklı, Tarihi Kent Merkezi, Tarihi Yarımada, Taş Malzeme, Tokat, Türk Evi, Türkiye, Yapım Sistemi, Yeni İşlevin Değerlendirilmesi, Yeniden Kullanıma Adaptasyon, Yerel Halk, Yerel Yönetim	2

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçmiş ve yaşanmışlıkları ile üzerinde izleri barındıran somut kültürel miras öğelerinden tarihi yapılar, korunarak varlığını devam ettirmektedir. Somut kültürel miras öğeleri içinde yer alan tarihi yapıların ihtiyaç duyduğu restorasyon çalışmalarının yeterli düzeyde gerçekleştirilmemesi ülkenin önemli bir sorunudur (Yılmaz,2020). Sorunu giderebilmek adına tarihi yapıların korunma bütünlüğü bozulmadan gerçekleştirilebilmesi için tarihi yapıların izlenmesi ve takibi şarttır. Bu çalışma ile somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapıların takibi, izlenmesi, tespiti, müdahalesi ile ilgili lisansüstü tezlerin bibliyotik analizi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgular yorumlanmıştır ve sonuçlar aşağıda belirtilmiştir. YÖK Tez gelişmiş aramalarda 6 temel anahtar kelime grubu “tarihi yapı, tarihi doku, kültürel miras, mimari miras, tarihi alan, tarihi çevre” belirlenmiş olup “takip, izleme, tespit, müdahale” anahtar kelimeleri ile alan daraltılmıştır.

646 tane veriyle” kültürel miras” ile “tespit” kelimesi ilk sırada yerini almıştır. Araştırmada bu iki anahtar kelime üzerinde durulduğu gözlenmiştir.

Kültürel varlığın takibine, izlemesine, tespitine, müdahalesine yönelik araştırmaların Türkiye’de 1986’lı yıllarda başladığı ve en çok 2019 yılında bu konu özelinde daha fazla yayın verildiği görülmüştür. 2016 yılından sonra fark edilebilir bir artışla yayın sıklığı artmış 2019’dan sonra yüksek lisans ve doktora yayımlarında düşüş görülmüştür. Böylesi önemli bir konuda gerek yüksek lisans gerek doktora tez yayımları arttırılmalıdır. Araştırma ile ilgili yayımlanan lisansüstü tezlerin çoğunluğunun (%92) yayın dilinin Türkçe olduğu, tez türünün çoğunlukla (387 tez) yüksek lisans olduğu, çoğunluğunun (%90,1) YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden erişilebilir olduğu, danışman Ünvanının çoğunlukla Prof. Dr. (%38,6) olduğu, yaklaşık yarısının (%44,2) sayfa sayısının 101-200 aralığında olduğu, hazırlandığı üniversite dağılımı olarak en çok tezin İstanbul Teknik Üniversitesi’nde (81 tez) bulunduğu, hazırlandığı enstitü olarak en çok tezin Fen Bilimleri Enstitüsü’ne (%77,3) bağlı olarak hazırlandığı, anabilim dalı olarak en çok tezin Mimarlık Anabilim Dalı’nda(286 tez) hazırlandığı, daha çok Mimarlık (%67,1) konusunun yer aldığı, araştırma türü olarak kavramsal araştırma türünün (%81) daha çok kullanıldığı, en çok (%70) tek örneklem üzerinde inceleme yapıldığı, en çok (%27,2) İstanbul üzerinde çalışmalar yapıldığı, %71,5’inde anahtar kelime yer aldığı, tezlerde kullanılan anahtar kelimeler arasında en çok “koruma” (75 kez) kavramının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kültürel miras; tek bir alana, zamana ve fikre bağlı kalmayıp tüm toprakları etkileyen, geliştiren ve değiştiren bir süreçtir. Somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapılar, iyi muhafaza edilmiş olmalarına rağmen zamanla ortaya çıkan bozulmaların restorasyonu, uzman olan kişiler tarafından aslına uygun bir şekilde, yapıya ve doğaya uygun malzemeler ve doğru uygulama teknikleri seçilerek gerçekleştirilmeli, her adımı izlenmeli, takip edilmeli, belgelenecek kaydedilmelidir (Erşan, Demirarslan, 2020). Bu yüzden araştırmanın sınırları genişletilmeli, tarihi yapılar yerin bağlamı ile değerlendirilmeli ve belirli iller üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Anahtar kelime doğru tespit edilmeli, metni özetler nitelikte olmalıdır. Örneklem alan tek alan olacak şekilde değil birden fazla farklı alan üzerinde yapılmalı ve karşılaştırılmaya gidilmelidir. Farklılıklar, karşılaştırma yöntemi ile daha doğru ortaya çıkacak ve çalışma daha güçlü temeller üzerine kurulacaktır. Bu çalışma gelecekteki yapılan, kültürel miras alanlarında takip, izleme, tespit ve müdahale çalışmalarını besleyecek ve önemli bir kaynak olacaktır..

KAYNAKLAR

Almagro Vidal, A., Tandon, A., Eppich, R. (2015). First aid to cultural heritage. training initiatives on rapid documentation. The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 40, 13-19.

Bogenç, Ç., Sabaz, M. (2019). Dünya miras alanı Safranbolu’nun alan yönetim planının geliştirilmesi sürecinde; tema, hedef ve eylemlerin belirlenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 1526-1544. <https://doi.org/10.35674/kent.988202>

Can, M. (2009). Kültürel miras ve müzecilik. Çalışma Raporu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 26.

Garcia, B. M. (2021). Integrating culture in post-crisis urban recovery: Reflections on the power of cultural heritage to deal with crisis. International Journal of Disaster Risk Reduction, 60, 102277.

Çağlayan, E., Kutlu, Ş., Çekinmez, Ş. (2022). Kültürel miras aktarımı ile ilgili lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi, International Journal of Social Sciences and Education Research, 8 (2), 155-164. doi:10.24289/ijsser.1081173

Çelebi, B., Çiftsüren, D., Dilek, S. E. (2020). Türkiye’de “kültürel miras” konusunda yapılan tezlerin bibliyometrik analizi. Journal of Current Debates in Social Sciences, 3 (1), 10-19.

Çıkrık, R., Yılmaz, İ., Toprak, L. S. (2019). Türkiye’de turizmin etkileri konusunda yerel halkın bakış açısını konu alan lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili, *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, Vol.1 No.1, 17-29.

Erşan R., Demirarslan D. (2020). Tarihi yapılarda sürdürülebilirlik ilkesi bağlamında Eskişehir Odunpazarı evleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 187 - 213. 10.17494/ogusbd.763605

Güleç Korumaz, S. A. (2015). Kültürel miras yönetiminde karar destek sistemlerinin kullanımına yönelik bir model önerisi. *Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Selçuk Üniversitesi*,197.

Gündoğdu, S. (2019). 21. Yüzyıl dönümünde insan kaynaklı afetlerde toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik risklerin yönetimi, *Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul*, 452.

Halaç, H. H., Bademci, F. (2021). Kültürel miras: sistematik literatür incelemesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 172-190.

ICCROM. (2018). *Kriz zamanlarında kültürel miras için ilk yardım*, Roma, İtalya

ICOMOS. (1996). Anıtların, bina gruplarının ve sitelerin kaydedilmesi için ilkeler. 11. ICOMOS Genel Kurulu, Sofya, Ekim 1996.

Karpuz, H. (2009). Koruma alanlarında alan yönetimi kapsamında Tarihi yarımada. *Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*, 177.

Kahraman, B. (2022). *Cultural Heritage—Its Digital Preservations, And Collateral Damage*. Masters Thesis. University of Kadir Has, İstanbul, 20

Kesepara, K. (2015). İzmir levanten köşkleri koruma-uygulama süreçleri ve risk analizi. *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir*, 191.

Kimmelman, A. (1998). *Cultural heritage and disaster management in Tucson, Arizona*. Disaster Management Programs for Historic Sites, 31.

Lattig, J. W. (2012). *Calamities, catastrophes, and cataclysms: current trends in international disaster risk management practices for cultural heritage sites*. Masters Thesis. University of Pennsylvania, Philadelphia, 89.

Özkaraca, N., Halaç, H. H. (2022). Tarihi çevrede sürdürülebilirlik konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Kent Akademisi*, 15(1), 203-222. DOI: 10.35674/kent.988202

Pekmezci, I. P. (2018). Önleyici koruma, alanında Avrupa’nın deneyimi ve Türkiye’deki kültür mirası için yapılabilecekler. *Mimarist*, (63), 16-21

Paolini, A., Vafadari, A., Cesaro, G., Quintero, M. S. ve vanBalen, K. (2012). *Risk Management at Heritage Sites: A Case Study of the Petra World Heritage Site*, UNESCO Amman Office, Jordan.

Yıldırım, Ö. C. (2019). Unesco dünya miras alanlarını tehdit eden riskler üzerine bir araştırma: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kaya Sitleri. *Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir*, 243.

Yılmaz, L. (2020). Mersin’de somut kültürel miras bilinci ve koruma üzerine bir değerlendirme. *Amisos*, 5(8), 156-177.

Yılmaz, M. (2019). Yok olma riski altındaki taşınmaz kültür varlıklarının korunma yöntemleri. *Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara*, 228.

Somut Kültürel Miras Alanlarında Takip, İzleme, Tespit, Müdahale Konularına İlişkin Bibliyometrik Analiz

Yüzseven, Z. (2010). Tarihi çevre korumasına yönelik bir karar destek sistemi önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 110.

Zıvralı, İ., Cabbar, Ü. N. (2015). Kültür varlıklarında risk yönetimi; gelişimi, güncel durum ve öneriler, 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, Erzurum, 155-169.

URL 1, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000220416> (Son Erişim: 02.04.2023).